

MÜASİR BƏDƏN TƏRBIYƏSİ VƏ İDMANIN İNKİŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU

p.ü.e.d., prof. D.Q. Quliyev

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası

dilgam.guliyev@sport.edu.az

Nəşr tarixi

Qəbul edilib: 17 aprel 2023

Dərc olunub: 23 iyun 2023

© 2021 ADBTİA Bütün hüquqlar qorunur

Annotasiya. Məqələdə müasir bədən tərbiyəsi və idmanın inkişafında Heydər Əliyevin rolu, 1968-ci ildə Respublika Bədən Tərbiyəsi və İdman Komitəsinin yarılması, 1969-cu ilin iyul ayında general Heydər Əliyev respublikamızın rəhbəri seçilməsi, 1970-ci ilin payızında qabaqcıl bir respublika kimi ölkənin ən ali mükafatlarına layiq görülməsi, Respublikada kütləvi bədən tərbiyəsi ümumxalq bədən tərbiyəsi hərəkatına çevrilməsi, 21 iyun 1974-cü il tarixli yığıncağı həlledici rolu, 1979-cu ildə Azərbaycanda bədən tərbiyəsi-idman sahəsində elmin inkişafına xüsusi diqqət verilməsi, xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin 1993-cü ilin 15 iyununda xalqın çağırışına səs verərək ikinci dəfə hakimiyyətə qayıtması, 26 iyul 1994-cü il tarixli 861 sayılı Fərmanına əsasən Gənclər və İdman Nazirliyi yaradılması, 5 mart 1995-ci ildə Azərbaycan Respublikasında idman fondunun yaradılması, İdman fonduna 2 milyard manat vəsaitin ayrılması, 1996-cı il fevralın 2-də Azərbaycan Respublikası gənclərinin birinci forumu keçirilmiş, «Bədən tərbiyəsi və idman» qanunu haqqında ilk dəfə olaraq 23 dekabr 1997-ci ildə Milli Məclis tərəfindən qəbul edilməsi, 3 fevral 2000-ci il tarixdə “Bədən Tərbiyəsi və İdmanın inkişafının dövlət proqramı”nın təsdiqi, «Əməkdar bədən tərbiyəsi və idman xadimi» fəxri adının verilməsi və başqa problemlər öz həllini tapmışdır.

Açar sözlər: *məqalə, bədən tərbiyəsi, idman, Respublika, mükafat, kütləvi, ümumxalq, yığıncaq.*

Problemin aktuallığı. XXI əsr bəşəriyyətə çox görkəmli elm xadimləri, müdrik, təcürübəli və qətiyyətli rəhbərlər, son dərəcə bacarıqlı

dövlət başçıları bəxş etmişdir. Bu gün biz fəxrlə deyə bilərik ki, belə xoşbəxt xalqlardan biri də Azərbaycan xalqıdır. Çünki tarixdə onun Heydər Əliyev kimi dühası, müdrik rəhbəri var idi. Heydər Əliyev XXI əsrin görkəmli siyasi və dövlət xadimi kimi bütün dünyada yaxşı tanınan və tarixə daxil olmuş bir şəxsiyyət idi. Fəxr edirik ki, 34 illik çoxcəhətli fəaliyyəti, müdrik rəhbərliyi ilə Azərbaycan xalqının tarixində böyük rol oynamış bu böyük şəxsiyyət bizim ümummilli liderimizdir. Heydər Əliyevin respublikaya rəhbərliyi həqiqətən onun çox zəngin fenomen olduğunu təsdiq edirdi. Onun möhkəm inamı, hər şeyə nüfuz etmə qabiliyyəti, qıbtə doğuracaq hafizəsi hamını heyran edirdi. Xalqımızın böyük oğlu Heydər Əliyevin müdrik rəhbərliyi və uzaqgörən siyasəti sahəsində Azərbaycan iqtisadi, ictimai-siyasi, mənəvi, mədəni, idman həyatının bütün sahələrində böyük uğurlar qazanaraq, təkcə keçmiş SSRİ-də deyil, bütün dünyada tannınmağa başladı.

Xalqımızın Ümummilli Lideri, Azərbaycan dövlətinin yaradıcısı və qurucusu, dünyanın ən nüfuzlu siyasi xadimlərindən biri, 34 il Azərbaycan Respublikasına rəhbərlik etmiş Heydər Əliyevin xatirəsi idmançıların da qəlbində həmişə yaşayacaqdır. Qədirbilən xalqımız bunu həmişə hiss edəcəkdir. Təkcə ona görə yox ki, liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycanda müstəqil dövlət quruculuğunun memarı idi, həm də ona görə ki, Azərbaycan xalqının hər bir nümayəndəsi bu böyük insanı ölkənin milli təhlükəsizliyinin və sosial-iqtisadi rifahının təminatçısı kimi qəbul edirdi. Bu qeyri-adi şəxsiyyət Azərbaycanı inkişaf yoluna gətirib çıxarmışdı. Axı bu gün xalqımızın orta və gənc nəsillərinin inkişafı, cəmiyyətdə formalaşması məhz bu böyük şəxsiyyətin dövlətimizin sükanı arxasına keçdiyi illərə təsadüf edir

1969-cu ilin iyul ayında general Heydər Əliyev respublikamızın rəhbəri seçildi. Hərtə-

rəfli biliyə, yüksək savada və intellektual səviyyəyə, geniş dünyagörüşünə, dahiyənə uzaqgörənliyə, müdrik təfəkkürə, zəngin təcrübəyə, qeyri-adi yaddaşa, tükənməz enerjiyə, nadir təşkilatçılıq və idarəetmə qabiliyyətinə malik olan 46 yaşlı Milli liderin gərgin əməyi, səyi, səmərəli təklifləri və qiymətli təşəbbüsləri tezliklə öz bəhrələrini verməyə başladı. 60-cı illərdə, demək olar ki, iqtisadiyyatın əksər sahələri üzrə SSRİ-də sonuncu yerlərdə dayanan Azərbaycan artıq 1970-ci ilin payızında qabaqcıl bir respublika kimi ölkənin ən ali mükafatlarına layiq görüldü [15].

Heydər Əliyevin ölkəmizə hələ birinci rəhbərliyi dövründə digər sahələrdə olduğu kimi, idmanın da inkişafına böyük diqqətlə yanaşılmış, gələcək inkişaf perspektivləri ciddi nəzərə alınmışdı.

Respublikada kütləvi bədən tərbiyəsi ümumxalq bədən tərbiyəsi hərəkatına çevrilmişdir. Bu dövrdə idman cəmiyyətləri və təşkilatları ittifaqı ləğv edilsə də, onun yerində 1968-ci ildə Respublika Bədən Tərbiyəsi və İdman Komitəsi yaraldı. [12].

SSRİ Nazirlər Soveti 8 sentyabr 1970-ci ildə «Orta ümumtəhsil məktəbinin Nizamnaməsi»ni təsdiq etdi. Nizamnamədə orta ümumtəhsil məktəbinin strukturu haqqında müddəa öz əksini tapdı. 1972-ci il martın 1-də «Əməyə və SSRİ-nin müdafiəsinə hazırım» yeni Ümumittifaq bədən tərbiyəsi kompleksinin qüvvəyə minməsi əhalinin kütləvi surətdə bədən tərbiyəsi və idmana cəlb olunmasına təsirli təkan verdi. SSRİ Ali Soveti 19 iyul 1973-cü ildə «SSRİ və müttəfiq respublikaların xalq təhsili haqqında qanunun əsasları»nı təsdiq etdi. Qanunla orta ümumtəhsil məktəbinin strukturu Nizamnamədə olduğu kimi qəbul edildi. Respublikanın bədən tərbiyəsi və idmançılarının hazırlığının yaxşılaşdırılması işində respublika fəallarının bədən tərbiyəsi və idmana həsr olunmuş 21 iyun 1974-cü il tarixli yığıncağı həlledici rol oynadı. [10] Həmin yığıncaq-

da respublikada bədən tərbiyəsi və idman işinin vəziyyətinə ətraflı təhlil verildi. Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi, Sov. İKP Siyasi Bürosunun üzvü Heydər Əliyev respublika fəallarının yığıncağında çıxış edərkən demişdir: «Kütləvi idman işinin inkişafına rəhbərlik böyük siyasi əhəmiyyətə malik işdir. Çünki xalqın sağlamlığına bizim dövlət həmişə böyük əhəmiyyət vermişdir və indi də verir. Ona görə də bədən tərbiyəsi və idman həmişə bütün təşkilatların diqqət mərkəzində olmuşdur». Tezliklə, avqustun 6-da Azərbaycan KP MK və Nazirlər Sovetinin «Respublikada bədən tərbiyəsi və idmanın vəziyyəti və onun daha da inkişaf etdirilməsi tədbirləri haqqında» qərarı qəbul olundu, Respublikanın fəallar yığıncağından sonra isə qərarla idman qurğularının tikilməsi, kəndlərdə və digər yaşayış yerlərində bədən tərbiyəsi və idmanın inkişafına, res-

publikanın qabaqcıl idmançılarının ustalığının artırılmasına nail olunması və başqa mühüm

məsələlərə baxıldı [13].

1979-cu ildə Azərbaycanda bədən tərbiyəsi-idman sahəsində elmin inkişafına xüsusi diqqət verilirdi. Respublikada 13 idman növü üzrə kompleks elmi qruplar yaradıldı. Bu qruplar tərəfindən idman elminin müasir nailiyyətləri əsasında Azərbaycanın yığma komandalarında təlim-məşq proseslərinin idarə edilməsi sisteminin təkmilləşdirilməsi üzrə tövsiyələr işlənilib hazırlanırdı. 1979-cu ildə keçirilmiş VII Spartakiadada bizim idmançılar 3 qızıl, 13 gümüş və 35 bürünc medal əldə etmişlər. 8 komandamız güclülər sırasına daxil olmuşdur. SSRİ-i xalqlarının VII Spartakiadasında uğurlu çıxışına görə Azərbaycan nümayəndə heyəti SSRİ İdman Komitəsinin mükafatını almışdır. Bədən tərbiyəsi və idmanla məşğul olanların sayı xeyli artıb 1979-cu ildə 2 milyon nəfərə çatdı [14].

Müstəmləkəçilik və totalitar rejim xalqımızın yüz illər ərzində formalaşdırdığı bədən tərbiyə və idman ənənələrinə ağır zərbə vurmuşdur. Ölkədə başqa sahələrdə olduğu kimi, bədən tərbiyəsi və idman sahəsində də milli ayrı-seçkilik siyasəti yeridilmiş, Azərbaycan-

da bədən tərbiyəsi və idmanın dirçəlişinin qarşısını almaq üçün bədən tərbiyəsi və idmanın ənənələri imperiyanın bədən tərbiyəsi və idmanının əlavəsinə çevrilmişdir.

Mərkəzdə xüsusi niyyətlə hazırlanmış bədən tərbiyəsi və idmanın tarixinin əsasında duran beynəlmiləçilik və xalqlar dostluğu prinsipləri bu işdə xüsusilə mənfi rol oynamışdır.

Beləliklə, ötən tarixi dövr ərzində bir sıra uğurlar qazanılmasına baxmayaraq, Azərbaycanda da bədən tərbiyəsi və idmanın məzmununda milli xüsusiyyətlər kifayət qədər nəzərə alınmayıb, bu işin elmi-pedaqoji strategiyası müasir səviyyədə işlənilməyib.

Buna görə də Azərbaycanda bədən tərbiyəsi və idmanın yenidən qurulması, onun statusu və strukturunda dəyişikliklər edilməsi, bədən tərbiyəsi və idmanın forma və məzmununun yenidən tədqiq olunmasına ehtiyac var. Çünki bu məsələ yetişməkdə olan gənc nəslin vətənpərvərlik, igidlik və qəhrəmanlıq tərbiyəsi məsələləri ilə qırılmaz tellərlə bağlıdır.

Təəsüflər olsun ki, dövlət müstəqilliyini əldə etdiyi 1991-1993-cü illərdə Azərbaycanda iqtisadiyyat və digər sahələrdə baş verən qanunsuzluqlar və dağıdıcılıq siyasəti idmana da olduqca güclü zərbələr vurmuşdu. 1993-cü ilin 15 iyununda xalqın çağırışına səs verərək ikinci

dəfə hakimiyyətə qayıdan xalqımızın Ümum-milli Lideri Heydər Əliyevin xüsusi diqqəti və qayğısı sayəsində başqa sahələrdə olduğu kimi, bədən tərbiyəsi və idman sahəsində də ciddi dönüş yaradıldı. O vaxt Azərbaycanda çox problemlər var idi. Birinci növbədə, xaosa,

hərc-mərcliyə son qoymaq, Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyi yaratmaq lazım idi. Onun üçün də çox ciddi inzibati tədbirlər görmək lazım idi. Ona görə də Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin söyləri məhz idman sahəsinə yönəlmişdir.

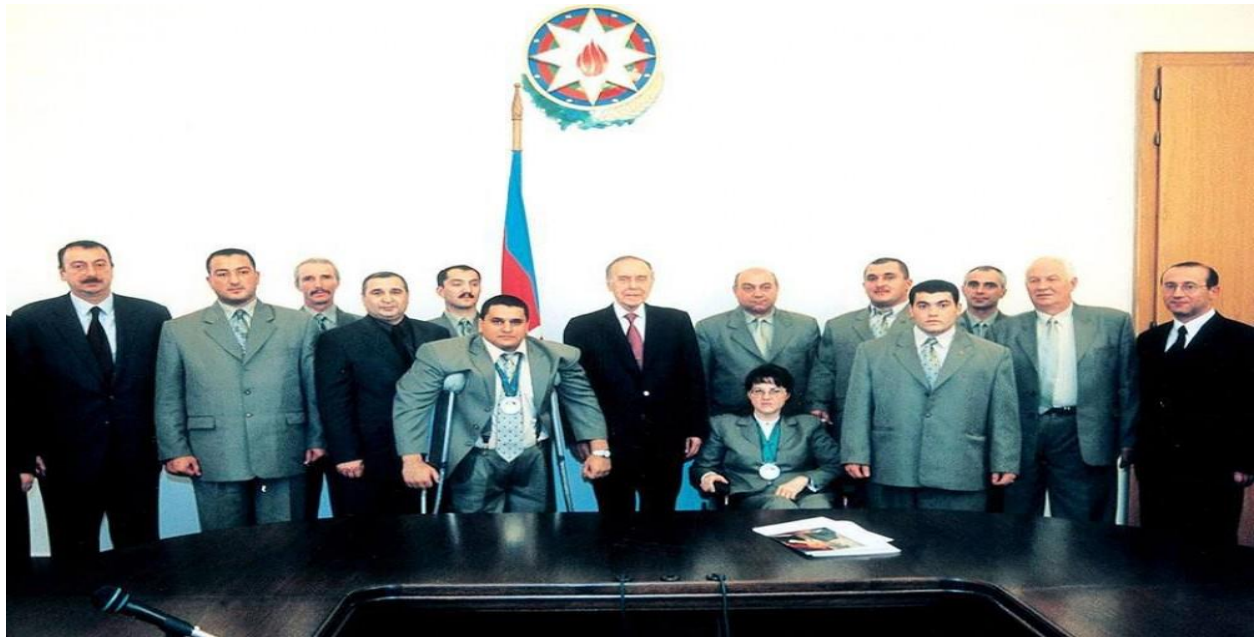
Respublikada bədən tərbiyəsi və idmanın inkişafı məlum olduğu kimi əsasən iki sahədə: birinci kütləvi bədən tərbiyəsi və idman, ikinci isə yüksək idman ustalığı üzrə aparılır.

Ölkəmiz müstəqilliyə qədəm qoyduğu gündən başlayaraq bədən tərbiyəsi və idman sahəsində bir sıra qanunlar, fərmanlar və dövlət əhəmiyyətli qərarların həyata keçməsi öz həllini tapmağa başladı. Ulu öndər Heydər Əliyevin 26 iyul 1994-cü il tarixli 861 sayılı Fərmanına əsasən Gənclər və İdman Nazirliyi yaradıldı [1].

Dünyanın qabaqcıl ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, bədən tərbiyəsi və idmanın inkişafına dövlət tərəfindən qayğı olmadan müasir tələblərə cavab verən səviyyədə heç bir nailiy-

yət əldə etmək mümkün deyil. 5 mart 1995-ci ildə Heydər Əliyevin imzaladığı fərmana əsasən Azərbaycan Respublikasında idman fondu yaradıldı. [3] Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fondundan müstəsna hal kimi İdman fonduna 2 milyard manat vəsait ayrılmışdır. Həmin fərmana görə Azərbaycan Respublikası əhalisi arasında sağlam həyat tərzinin təbliğ edilməsi və bədən tərbiyəsinin maddi-texniki bazasının inkişaf etdirilməsi bu sahədə ümumxalq yardımının təşkil olunması məqsədi ilə gənclərin idmana marağını artırır və Azərbaycan idmanının beynəlxalq miqyasa çıxmasına real zəmin yaradıldı.

1996-cı il fevralın 2-də Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti 2-ci dəfə seçildikdən sonra ölkədə idman münasibət dəyişdi. Azərbaycan Respublikası gənclərinin birinci forumu keçirilmişdir [4].

Ulu öndər Heydər Əliyevin bu sahədə atdığı əməli addımların qanunauyğun nəticəsi kimi «Bədən tərbiyəsi və idman» haqqında ilk dəfə olaraq 23 dekabr 1997-ci ildə Milli Məclis tərəfindən qəbul edilmiş qanunu göstərmək olar [9]. Bu qanun xalqımızın sağlamlığının möhkəmləndirilməsi, yüksək səviyyəli idmançıların hazırlanması sahəsində dövlət orqanları-

nın və ictimai təşkilatların vəzifəsini və səlahiyyətlərini müəyyən etmişdir. «Bədən tərbiyəsi və idman» haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun birinci maddəsinə əsasən respublikada bədən tərbiyəsi və idmanın inkişaf etdirilməsi Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinin tərkib hissələrindən biridir [9].

Ulu öndər Heydər Əliyevin 15 iyun

1999-cu il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilən «Azərbaycan Respublikasının Təhsil Sahəsində İslahat Proqramı» respublika-mızın bütün təhsil strukturlarında müasir tələblərə uyğun təhsil sisteminin yaradılması problemi həm də ölkəmizin bədən tərbiyəsi və idman sahəsində inkişafını qanuna uyğun olaraq həyata keçirmək və perspektivlərin müəyyənləşdirilməsini qarşıya qoymuşdur [5].

Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra bütün sahələrdə olduğu kimi, təhsil sistemində də aparılan islahatlar bir sıra dəyişikliklərə, yeniliklərə və modernləşmələrə səbəb olmuşdur. Ölkəmizdə təhsil sis-

teminin dünyanın tanınmış qabaqcıl ölkələrin təhsilinə inteqrasiyası bədən tərbiyəsi və idman üzrə ixtisas fənlərinin məzmununu müasir tələblərə uyğun şəkildə yeniləşməsinə qarşıya qoymuşdur. Müstəqilliyimiz dövründə bədən tərbiyəsi və idmanın inkişaf tarixinin və müxtəlif aspektlərin tədqiq olunmaması gənc nəslin sağlamlığı və pedaqoji kadrların müasir tələblərə uyğun hazırlığı uğrunda bir sıra çətinlikləri qarşıya qoyur. Müasir dövrdə bədən tərbiyəsi və idman təmayüllü müəssisələrdə şagirdlərin (tələbələrin) bilik, bacarıq və təkəkkürünün inkişaf problemi tədqiqatın aktuallığını şərtləndirən əsas amillərdən biridir.

İslahatın əsas mahiyyəti Azərbaycan təhsilinin qabaqcıl ölkələrin təhsilinə inteqrasiyasına, bədən tərbiyəsi və idman sahəsində dəyişikliklərə və yeniliklərə səbəb olmuşdur ki, bu da öz növbəsində onun məqsəd, vəzifə və məzmununun müasir təlim texnologiyalarının tələblərinə uyğun qurulmasına səbəb olmuşdur. Bu məqsədlə 3 fevral 2000-ci il tarixdə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 255 sayılı Sərəncamına əsasən “Bədən Tərbiyəsi və İdmanın inkişafının dövlət proqramı” təsdiq edilmişdir. Proqramda 2000-2005-ci il tarixlərində bu sahədə görülməli işlərin məzmunu və inkişaf yolları müəyyənlanmışdır. Bu illərdə Azərbaycanda idman növlərinin vəziyyətinin təhlili hə-

yata keçirilirdi. Ölkə daxilində peşəkar idmanın inkişaf prosesinin ayrı-ayrı istiqamətləri nəzərdən keçirilmiş, ölkəmizin milli idmanının beynəlxalq sistemə inteqrasiya prosesinin perspektivləri müəyyən edilmişdir [8].

Azərbaycan Respublikası Dövlət Müstəqilliyini bərpa etdiyi dövrdən başlayaraq fiziki tərbiyənin yeniləşməsi və modernləşdirilməsi mühüm vəzifələrdən biri kimi qarşıda durur. Bu işə problemin əhəmiyyətini aktuallaşdırır. Bədən tərbiyəsi və idman üzrə ixtisas fənlərinin tədrisi (və ya tədris-məşq) pedaqogikanın yeni sahələri, yeni proqramları (kurikulumlar), yeni elektron resursları və s. ilə həyata keçirilməsi müxtəlif idman yarışlarında gənc

idmançıların müasir tələblərə uyğun hazırlanmasında mühüm rol oynayır.

İqtisadiyyatda bazar münasibətlərinin yaradılması idman yarışlarının keçirilmə qaydalarının yenidən hazırlanmasına səbəb oldu. Bədən Tərbiyəsi və İdmanın inkişafının qarşısında köhnə sistemin qanunları və yeni bazar iqtisadiyyatı kimi iki çətin problem qarşıda durdu. Zəif maddi texniki baza, yüksək ixtisaslı idmançıların və məşqçilərin kifayət qədər maliyyələşdirilməməsi, xarici idman klublarına keçmək imkanı yaranmış kriminal mühit və başqa səbəblər idmançıların xaricə kütləvi axınını sürətləndirirdi. Yüksək ixtisaslı tanınmış idmançı-

ların xaricə getməsi milli idmanın inkişafına təsirsiz qalmadı. Bu problemlər isə ölkəmizin beynəlxalq yarışlarda yığma komandaların iştirakına böyük təsir edirdi. Azərbaycan idmanının inkişaf meyllərinin sistemləşdirilməsi bədən tərbiyəsi və idmanın milli zəmin üzərində qurulması probleminin aktuallığını şərtləndirən əsas amillərdən biri idi.

3 fevral 2000-ci il tarixdə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 255 sayılı Sərəncamına əsasən “Bədən Tərbiyəsi və İdmanın inkişafının dövlət proqramı” təsdiq edilmişdir [6].

Ulu öndər Heydər Əliyevin «Təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında» 3 iyun 2000-ci il tarixində verilmiş 349 nömrəli fərmanı İslahat Proqramının gedişinə güclü təkan verdi. Fərman ixtisasartırma təhsili və müəllimlərin təkmilləşdirilməsi işinin müasir tələblər səviyyəsində qurulmasını, bu proseslərdə yeni mexanizmlərə keçidin zəruriliyini tələb etdi. Heydər Əliyevin “İnsan təhsilin əsasını məktəbdə alır. Ona görə də bütün təhsil sisteminə orta təhsil xüsusi yer tutmalıdır ” kimi göstərişi əsas götürülərək islahatlara ümum-təhsil məktəblərindən başlandı. Bu sahədə araşdırmalar belə bir ideya söyləməyə əsas verir ki, təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi bir sıra səbəblərdən, ilk növbədə, pedaqoji kadrların hazırlığı, ixtisas artırılması, təkmilləşdirmə sisteminin keyfiyyətini yüksəltmək, bu sahədə ye-

ni mexanizmlərin hazırlanması və tətbiqindən asılıdır. Bədən tərbiyəsi və idman üzrə ixtisasların istiqamətləri özlüyündə obyektivliyi ilə fərqlənir. Bunlar bir-birilə sıx əlaqədə olub bədən tərbiyəsi və idmanın zəruri problemlərinin tədqiqini qarşıya qoyur [7].

Azərbaycanda Olimpiya Hərəkatının daha da genişləndirilməsi, onun maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, idmançılarımızın hazırlıq səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün onların beynəlxalq yarışlarda iştirakının təmin olunması yolunda səmərəli fəaliyyəti, xüsusilə Milli Olimpiya Komitəsi bu mühüm vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün ölkənin müxtəlif dövlət və ictimai qurumları ilə, habelə dünyanın ayrı-ayrı Olimpiya və idman təşkilatları ilə sıx əməkdaşlıq əlaqələri və başqa problemləri tədqiqatda geniş şərh edilmişdir.

Hazırda bədən tərbiyəsi və idman istiqamətlərində bir sıra elmi-tədqiqat işləri geniş miqyasda həyata keçirilir. Müasir dövrdə elmin ən səciyyəvi cəhətlərindən biri onun tarixinə maraq, qanunauyğun inkişafına diqqətin artmasıdır. Elmi tədqiqatların inkişafı bədən tərbiyəsi və idmanın gələcəyinin planlaşdırılmasına və proqnozlaşdırılmasına imkan verir [11].

Tədqiqatın obyektı. Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri, müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu, görkəmli siyasi və dövlət xadimi Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 illiyinin inkişaf tendensiyasıdır.

Tədqiqatın predmeti. Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri, Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 illik dövründə bədən tərbiyəsi və idmanın inkişaf mənbələri, əsas istiqamətləri və onların xüsusiyyətləri, bədən tərbiyəsi və idmanın inkişaf tarixinin araşdırılmasıdır.

Tədqiqatın məqsədi. Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri, Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi 1969-1982-ci və 1993-2003-cü dövrlərdə Olimpiya hərəkətinə, bədən tərbiyəsi və idmana göstərdiyi xüsusi diqqət və qayğıni öyrənmək, ümumiləşdirmək,

əsas inkişaf dövrlərinin səciyyəvi xüsusiyyətlərini göstərməkdir.

Tədqiqatın vəzifələri. Qarşıya qoyulan məqsəddən irəli gələrək aşağıda göstərilən bir sıra kompleks vəzifələr həyata keçirilmişdir:

- Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri, Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 illik dövründə ulu öndərin həyat yaradıcılığında bədən tərbiyəsi və idmanla dair ədəbiyyatı, müxtəlif sənədləri, qərar və qətnamələri öyrəni bə tahlil etmək, nəticələr çıxarmaq;
- Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin respublikamıza rəhbərliyinin birinci dövründəki bədən tərbiyəsi və idmanın inkişaf vəziyyətini öyrənmək və tahlil etmək;

Ulu Öndər Heydər Əliyevin ikinci dövründə **dövlət quruculuğu və siyasi proseslərdə keçdiyi yol** Azərbaycanda **“Heydər Əliyev dərsləri”, “Heydər Əliyev məktəbi”** tədrisinin vəziyyətini öyrənmək;

- **Ulu Öndər Heydər Əliyevin** rəhbərliyi dövründə Azərbaycanda bədən tərbiyəsi və idmanın müxtəlif sahələri üzrə inkişaf mərhələlərini, xüsusiyyətlərini və inkişaf dinamikasını müəyyənləşdirmək.

Tədqiqatın metodları. Tarixi-müqayisəli təhlil, müşahidə, müsahibə, anketləşdirmə, testləşdirmə, təhlil və tərkib, riyazi statistik metodlar, nəzəri-tarixi müqayisəli təhlil, arxiv axtarışı.

Tədqiqatın elmi yeniliyi.

- Ümummilli Lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 illik dövründə Azərbaycanda bədən tərbiyəsi və idmanın müxtəlif sahələrinin inkişaf tendensiyası elmi şəkildə araşdırılmış, onun müxtəlif tarixi dövrlərdə məzmunu müəyyənləşdirilmiş və yeni modelinin forma və metodlar kompleksi yaradılmışdır.
- İlk dəfə olaraq Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri, Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 illik dövründə Azərbaycanda bədən tərbiyəsi və idmanın müxtəlif sahələrinin inkişaf tarixi mərhələlər üzrə sistemli və kompleks şəkildə öyrənilmiş və ümumiləşdirilmişdir.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 illik dövründə Azərbaycanda bədən tərbiyəsi və idmanın müasir elmi biliklər sistemində yeri, quruluşu və bütövlükdə elmi sistemi aydınlaşdırılır. Tədqiqat materiallarından və nəticələrindən bədən tərbiyəsi və idman akademiyasında, liseylərdə, ali təhsil ocaqlarının bədən tərbiyəsi fakültələrində təhsil alan tələbələr üçün, orta məktəb müəllimləri, habelə müəllimlərin ixtisasartırma kurslarında pedaqoji fikir tarixi, bədən tərbiyəsi və idman tarixi, sosiologiya fənlərindən mühazirə kursu kimi də istifadə edilə bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. *Azərbaycan Respublikasında Gənclər və İdman Nazirliyi haqqında Fərman.* "Azərbaycan" qəz., Bakı, 1994, 27 iyul.
2. "Azərbaycan" qəz., 1999, 5 yanvar.
3. *Azərbaycan Respublikasında "İdman Fondu"nun yaradılması haqqında: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı.* Azərbaycan qəzeti, 1997, 24 dekabr.
4. *Azərbaycan gənclərinin birinci toplantısı.* "İdman" qəz., Bakı, 2012, № 01 (6837), 17 yanvar.
5. *Azərbaycan Respublikasının Təhsil Sahəsində İslahat Programı.* "Azərbaycan" qəz., Bakı, 1999, 17 iyul.
6. *Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti.* Sərəncam. № 25. Bakı, 2000, 3 fevral, 10 s.
7. *Azərbaycan Respublikasında «Təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında Fərman».* "Azərbaycan" qəz., Bakı, 2000, 31 avqust.
8. *Bədən Tərbiyəsi və İdmanın inkişafının dövlət programı.* Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin Sərəncamı. Bakı, 3 fevral 2000, № 25, 10 s.)
9. *Bədən tərbiyəsi və idman" haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununun tətbiqi edilməsi barədə: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı.* "Azərbaycan" qəz., 1999, 5 yanvar.
10. <https://tehsil.biz/news/az/54211/mummilli-lider-salam-glycin-byk-qlblrin-memardir/>
11. <https://president.az/az/articles/view/4099>
12. **Quliyev D.Q.** *Azərbaycan idmançıları Olimpiya oyunlarında (1952-2008) Təknur nəşriyyatı.* Bakı, 2008, s. 147.
13. **Quliyev D.Q.** *Azərbaycanda bədən tərbiyəsi və idmana dövlət qayğısı (1970-2000).* Nurlan nəşriyyatı. Bakı, 2000, 213 s.
14. **Quliyev D.Q., Əsədov T.O.** *Azərbaycanda bədən tərbiyəsi və idmanın inkişaf istiqamətləri (1970-1990).* Monografiya. Təknur nəşriyyatı. Bakı, 2013, 702 s.
15. **Şüşürov S.** *Millət atası.* "Təhsil" nəşriyyatı. Bakı, 2000, 204 səh.

РОЛЬ ГЕЙДАРА АЛИЕВА В СОВРЕМЕННОМ ФИЗИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ И РАЗВИТИИ СПОРТА

д.п.н., проф. Д.Г. Гулиев

Азербайджанская Государственная Академия Физической Культуры и Спорта
dilgam.guliyev@sport.edu.az

Аннотация. Роль Гейдара Алиева в развитии современного физического воспитания и спорта, создание Республиканского Комитета Физического Воспитания и Спорта в 1968 году, избрание генерала Гейдара Алиева руководителем нашей республики в июле 1969 года, присвоение самых почетных премий страны как передовой республике осенью 1970 года, превращение массовой физической культуры в общенародное движение физической культуры в республике, решающая роль собрания, состоящегося 21 июня 1974 года, уделение особого внимания развитию науки в области физической культуры и спорта в Азербайджане в 1979 году, во второй раз по зову народа возвращение к власти национального лидера Гейдара Алиева 15 июня 1993 года, создание Министерства Молодежи и Спорта по Указу № 861 от 26 июля

1994 года, создание спортивного фонда Азербайджанской Республики 5 марта 1995 года, выделение пособия в размере 2х миллиардов Спортивному фонду, проведение первого форума молодежи Азербайджанской Республики 2 февраля 1996 года, впервые принятие закона “О физической культуре и спорте” Милли Меджлисом 23 декабря 1997 года, утверждение закона “Государственная программа по развитию Физической культуры и спорта” 3 февраля 2000 года, присвоение почетного звания “Заслуженный деятель физической культуры и спорта” и другие проблемы нашли свое отражение в данной статье.

Ключевые слова: *статья, физическая культура, спорт, Республика, премия, массовый, всенародный, собрание.*

THE ROLE OF HEYDAR ALIYEV IN MODERN PHYSICAL EDUCATION AND DEVELOPMENT OF SPORTS

D.Sc. prof. D.G. Guliyev

Azerbaijan State Academy of Physical Education and Sport
dilgam.guliyev@sport.edu.az

Annotation. The role of Heydar Aliyev in the development of modern physical education and sports, the creation of the Republican Committee for Physical Education and Sports in 1968, the election of General Heydar Aliyev as the Head of our republic in July 1969, the awarding of the country's most honorary prizes as an advanced republic in the autumn of 1970, the transformation of the mass of physical culture into the national mo-

vement of physical culture in the republic, the decisive role of the meeting, held on June 21, 1974, paying special attention to the development of science in physical culture and sports in Azerbaijan in 1979, for the second time the return to power of the National Leader of the people Heydar Aliyev on June 15, 1993 to the call of the people, the establishment of the Ministry of Youth and Sports by Decree No. 861 of July 26, 1994, the establishment of the

Sports Fund of the Republic of Azerbaijan on March 5, 1995, the allocation of a grant of 2 billion to the Sports Fund, the holding of the first youth forum of Azerbaijan Republic on February 2, 1996, or the first time the adoption of the law “On Physical Culture and Sports” by Milli Mejlis on December 23, 1997, the approval of the law “State Program for the De-

velopment of Physical Culture and Sports” on February 3, 2000, the awarding of the honorary name “Honored Worker of Physical Culture and Sports” and other issues are reflected in this article.

Keywords: *article, physical culture, sport, Republic, award, mass, nationwide, meeting.*